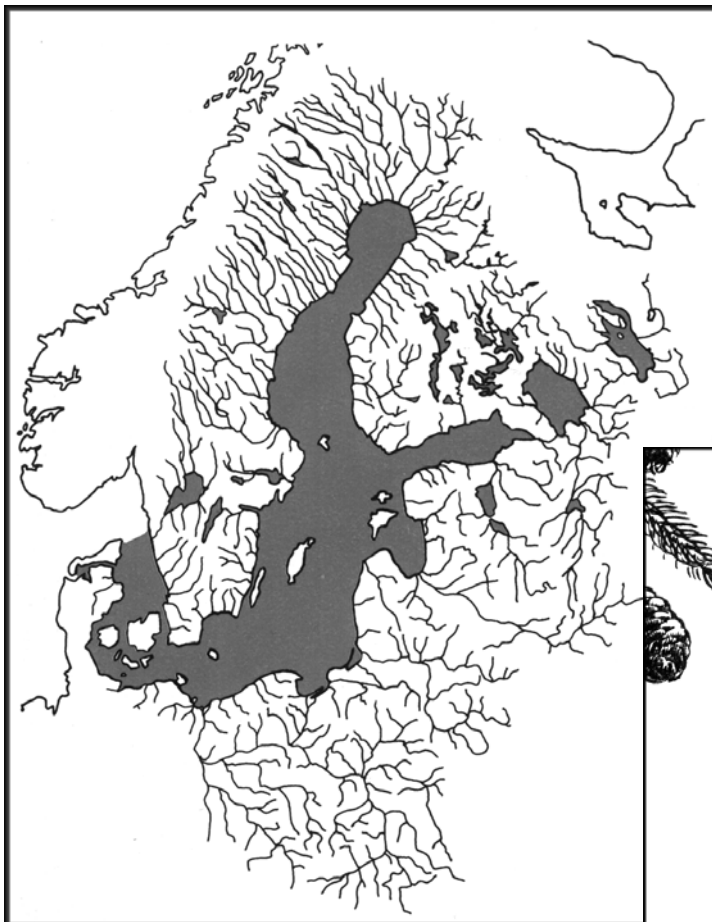

Obserwator Przyrody

Las

Kwestionariusz ucznia

Witajcie w programie „Obserwator Przyrody” - LAS

Każdego roku badanie lasu przeprowadza ponad 9 000 uczniów z państw basenu Morza Bałtyckiego. Uczniowie wychodzą w teren, aby uczyć się poprzez kontakt z naturą. Wyniki obserwacji są przesyłane do koordynatorów i wykorzystywane w raporcie międzynarodowym, który otrzyma każda grupa biorąca udział w programie. Nie zapomnijcie przesłać Waszych wyników krajowemu koordynatorowi programu Obserwator Przyrody.

Miejcie oczy otwarte i cieszcie się udziałem w programie !

Wyniki badań wyślijcie na adres:

Polski Klub Ekologiczny
Grażyna Wolniakowska
ul. Chyłońska 262/4
81-016 Gdynia
e-mail ekograzyna@wp.pl

Dane o uczestnikach

Nazwiska, klasa i szkoła : _____

Data wykonania badania: _____

Nazwisko nauczyciela : _____

Miejsce badań: _____

Waszym celem jest zbadanie środowiska leśnego. Zaczynicie od wspólnego przejścia około 500m wzdłuż drogi leśnej.

Nasz las

Zaznaczcie obszar o wymiarach 10 x 10 m. Rozejrzyjcie się dookoła. Zwróćcie uwagę na wygląd lasu i skoncentrujcie się na poniższych pytaniach.

NA 1. Omówcie wygląd lasu i miejsce gdzie się znajdujecie. Zapiszcie kluczowe wyrażenia, które będą przydatne, kiedy wrócicie do klasy i będziecie przygotowywali opis Waszego lasu.

Oto przykłady wyrażeń, które mogą być użyteczne:

Gatunki drzew

Wiek drzew

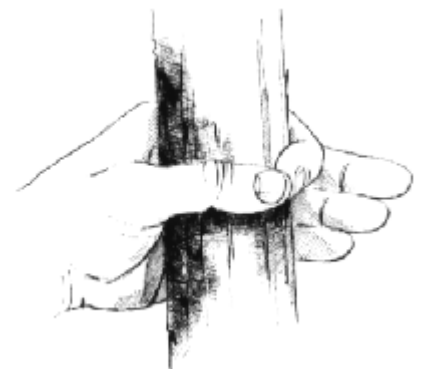
Krzewy

Drzewa w lesie

B/NA 2. Policzcie drzewa iglaste i liściaste. Ile jest drzew?:

iglastych _____ liściastych _____

Za drzewo będziemy uważali takie, którego nie możecie objąć przy pomocy kciuka i palca wskazującego.

Fakty: różnorodność lasu

Ważne jest w lesie, aby drzewa były w różnym wieku oraz aby były w nim martwe drzewa, ponieważ w ten sposób powstają najlepsze warunki życia dla zwierząt i roślin.

Krzewy i młode drzewa

NA 3. Jakie drzewa i krzewy widzicie? Wymieńcie gatunki najczęściej występujące:

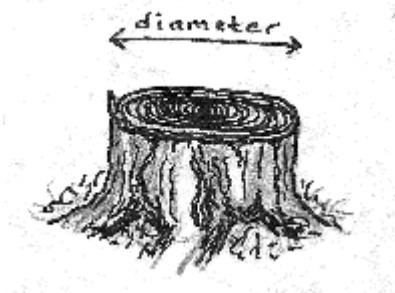

Stare drzewa i pnie drzew

Pnie drzew są pozostałością wycinki i przeredzania drzew. Spróbujcie ustalić jak stare było ścięte drzewo oraz domyślić się ile lat może mieć najstarsze drzewo spośród obserwowanych.

4. Jaka jest średnica pnia drzewa? _____ cm

Policzcie pierścienie, aby określić wiek ściętego drzewa.

NA 5. Ile lat miało ścięte drzewo? _____ lat.

Spróbujcie użyć średnicy drzewa, aby oszacować wiek najstarszego żywego drzewa na badanym obszarze. Czy to zależy od gatunku drzewa? _____

B/NA 6. Ile lat ma najstarsze żyjące drzewo w Waszym lesie? Około _____ lat.

Martwe drzewa

Sprawdźcie, czy na badanym obszarze są martwe drzewa.

7. Ile martwych drzew leży na ziemi, a ile stoi?

leży: _____

stoi: _____

8. Larwy owadów żyją pod korą martwych drzew. Spróbujcie usunąć mały kawałek kory z martwego drzewa. Czy widzicie kanały zrobione przez larwy? Sprawdźcie w jaki sposób larwy się tam dostały i jak się stamtąd wydostaną?

Porosty, mchy i grzyby

Porosty

Wybierzcie 3 drzewa w badanym obszarze. Jakie to są gatunki drzew? Przyłóżcie folię do rzutnika o wym. 10x10 cm pokratkowaną (bok kwadratu 1 cm) do pnia na wysokości wzroku. Ile kwadratów jest zajętych przez porosty? Przeprowadźcie badanie na południowej stronie pnia ponieważ porosty lubią miejsca nasłonecznione.

B/NA 9. Drzewo 1: Gatunek _____ ilość zajętych kwadratów _____

B/NA 10. Drzewo 2: Gatunek _____ ilość zajętych kwadratów _____

B/NA 11. Drzewo 3: Gatunek _____ ilość zajętych kwadratów _____

Zamiast używania pokratkowanej folii możecie oszacować procentowy obszar, jaki pokrywają porosty.

12. Rozejrzyjcie się po badanym obszarze. Czy widzicie jeszcze gdzieś porosty?

Tak, gdzie _____

Nie

Mchy

Poszukajcie dookoła mchów, które rosną na ziemi, kamieniach i pniach drzew. Porównajcie różne rodzaje mchów. Ile rodzajów/**gatunków** mchów znaleźliście?

NA 13. Na badanym obszarze znaleźliśmy _____ różnych rodzajów/**gatunków** mchów.

14. Wybierzcie mech, który podoba się wam najbardziej i narysujcie go. Obejrzyjcie go dokładnie, aby nie pominąć szczegółów.

Grzyby

Rozejrzyjcie się teraz za grzybami rosnącymi w lesie. Obejrzyjcie grzyby rosnące na ziemi oraz na żywych i martwych drzewach.

NA 15. Ile znaleźliście gatunków grzybów żyjących na ziemi? _____

NA 16. Ile znaleźliście żywych drzew, na których żyją grzyby? _____

17. Ile znaleźliście martwych drzew, na których żyją grzyby? _____

Runo leśne

Trawy i inne rośliny

Zwróćcie uwagę na różnorodność traw i innych roślin na badanym obszarze. Zróbcie wystawę tego, co znaleźliście. Albo narysujcie jak wygląda runo leśne w Waszym lesie. Jeżeli okazy na danym terenie są nieliczne pozostawcie je tam gdzie rosną.

B/NA 18. Ile gatunków traw znaleźliście? _____

B/NA 19. Ile gatunków innych roślin znaleźliście? _____

B/NA 20. Jak się nazywają? _____

Gleba

Zawartość wierzchniej warstwy gleby zależy częściowo od żyjących na niej roślin i zwierząt. Igliwie oraz liście opadają na glebę. Wierzchnia warstwa gleby jest jak kompost. Części organiczne z czasem rozkładają się, zamieniając się w glebę zawierającą składniki niezbędne dla drzew.

21. Napełnijcie 1-litrowy kartonik po mleku próchnicą zebraną z powierzchni gleby z lasu. Wysypcie zawartość na jasną powierzchnię, aby zobaczyć co zawiera.

22. Ile znaleźliście różnych zwierząt dłuższych niż 1mm? _____

Ślady pożaru

Czy widzicie jakiegokolwiek ślady pożaru lasu? Śladami mogą być opalone drzewa, węgiel drzewny albo czarna warstwa gruntu. Usuńcie trochę gleby, aby zobaczyć czy są takie ślady.

NA 23. Czy są oznaki świadczące o pożarze lasu?

Tak, jakie? _____ Nie

Zwierzęta w lesie

Ptaki

B/NA 24. Usiądźcie na chwilę w ciszy i posłuchajcie. Ile różnych ptaków słyszycie lub widzicie?

B/NA 25. Jakie ptaki widzicie? Wpiszcie w pierwszej kolejności te najbardziej powszechne, a następnie rzadziej występujące.

Dzięcioły robią dziuple w pniach drzew, aby urządzić w nich gniazdo. Używają dziupli tylko przez jedno lato. W następnych latach dziupla jest używana przez inne zwierzęta.

B/NA 26. Czy widzicie dziuple w żywych lub martwych drzewach? Tak/Nie.

Ślady zwierząt

Mieście oczy otwarte. Postawcie znak przy rodzaju śladu, jaki zaobserwowaliście i spróbujcie określić jakie zwierzę je zostawiło.

NA 27. Ślady żerowania, obgryzania. Zwierzę _____

NA 28. Odchody Zwierzę _____

NA 29. Ślady odnóży Zwierzę _____

NA 30. Zrzucone poroża Zwierzę _____

Fakty: Ślady zwierząt

Kiedy zając obgryza pędy drzew lub krzewów, zostawia spiczasty koniec gałęzi.

Dla odmiany jeleni, obgryza pędy pozostawiając końce gałęzi postrzępione.

Jeleń ociera swoje poroże o małe drzewa. Czyniąc to, usuwa korę z drzewa na wysokości kilkudziesięciu centymetrów od ziemi. Ziemia dookoła drzewa jest zryta.

Ssaki

31. W wielu lasach żyją zwierzęta, których normalnie nie można dostrzec. Jak sądzicie, które z nich żyją w „waszym” lesie? Czy znajdują w nim pożywienie i schronienie? Uzasadnijcie swoją odpowiedź na dodatkowej kartce.

Lis

Lis lubi zróżnicowane warunki terenowe. Występuje w Polsce na terenie całego kraju. Zjada wszystko, co jest jadalne, ale najchętniej małe gryzonie. Niekiedy zjada króliki, padlinę a także jagody. Wykopuje jamę, która często ma kilka wejść.

Ryś

Ryś woli góry z ich stromymi stokami, gładzami i wąwozami. Lubi polować na zające i sarny, ale łapie również ptaki: głuszce i cietrzewie. W czasie zimy dorosły ryś potrzebuje dziennie kilogram mięsa. Musi być wiele pokarmu, aby ryś mógł przeżyć. Ryś ma duże terytorium i woli dzikie lasy. Jest aktywny w nocy a wypoczywa w dzień, najczęściej na skale lub wzgórzu skąd może obserwować okolice.

Kuna leśna

Kuna woli stare lasy. Poluje na małe gryzonie, wiewiórki, zające i ptaki. Jesienią lubi zjadać jagody. Kuna jest aktywna w nocy, a odpoczywa w dzień, najchętniej w dziupli lub starym gnieździe wiewiórki.

Borsuk

Borsuk, podobnie jak lis, żyje w różnych środowiskach. Lubi otwarte przestrzenie i często żyje w pobliżu siedzib ludzkich. Zasypia na zimę w norze, która często znajduje się na zalesionym wzgórzu w pobliżu pól uprawnych. Kopie norę w glebie, zazwyczaj pod starymi drzewami lub kamieniami.

Borsuk jest wszystkożerny. Zjada jagody, rośliny, robaki, owady, ślimaki, żaby, węże, jaja ptaków i ich pisklęta.

Mysz polna

Mysz polna waży ok. 40 g. Żyje w lasach liściastych i iglastych. Zjada owoce, liście, trawy, mech, korzenie, grzyby, orzechy i owady. Lubi wspinać się na drzewa, a gniazda z mchu i liści buduje pod ich korzeniami.

Badanie odpadów

B/NA 32. Waszym zadaniem jest policzenie i posortowanie odpadów w grupy oraz jeżeli to możliwe, zebranie odpadów z badanego obszaru. Takie samo badanie przeprowadzone jest od dziesięciu lat w programie Obserwator Wybrzeża Europy prowadzonego w 20 krajach.

- Buty, odzież
- Opakowania papierowe np. kartoniki od mleka
- Maszyny i części maszyn, lodówki, rowery
- Deski, kawałki mebli
- Metal np. puszki, beczki, rury
- Smoła, oleje, benzyna, chemikalia, farby
- Beton, cegły, inne materiały budowlane
- Plastik, styropian, guma
- Szkło np. potłuczone butelki i słoiki
- Inne: _____

Opakowania po napojach

B/NA 33. Ilość opakowań po napojach szybko rośnie. Waszym zadaniem jest określenie tego, co dzieje się z nimi w Polsce.

Butelki plastikowe _____

Butelki szklane _____

Puszki metalowe _____

Opakowania papierowe (np. kartony od mleka) _____

Wyniki badania odpadów

NA 34. Ile worków śmieci zebraliście? _____

35. Wartość opakowań podlegających recyklingowi (system opłat depozytowych): _____ zł

Zadania dodatkowe

Właściciel lasu i gospodarka leśna

Prawie wszystkie lasy są zagospodarowane. Ważny jest sposób, w jaki prowadzona jest gospodarka leśna, ponieważ oddziałuje to na warunki życia roślin i zwierząt. Waszym zadaniem jest zbadanie, w jaki sposób prowadzona jest gospodarka leśna w obserwowanym lesie.

Ślady gospodarki leśnej

Spójrzcie najpierw na pojęcia, którymi charakteryzowaliście las na początku. Obecnie możecie rozszerzyć tę listę o oznaki gospodarki leśnej. Aby je zaobserwować przejdźcie ponownie cały odcinek lasu.

Pojęcia kluczowe:

- ◆ Pnie
- ◆ Sterty pni
- ◆ Ślady maszyn
- ◆ Hodowla drzew
- ◆ Prace ziemne
- ◆ Drogi leśne

NA 36. Zauważyliśmy następujące oznaki gospodarki leśnej:

Zadanie po powrocie!

Właściciel

B/NA 37. Kto jest właścicielem lasu?

- Właściciel prywatny
- Gmina
- Skarb Państwa
- Firma prywatna
- Inny, kto? _____

38. Ustalcie, kto jest właścicielem obserwowanego lasu. Zatelefonujcie do właściciela, powiedzcie o swoich badaniach i zapytajcie, czy mógłby udzielić wam wywiadu.

Kluczowe pojęcia do przeprowadzenia wywiadu:

- ◆ Własność
- ◆ Rezerwy przyrody
- ◆ Jak las był użytkowany w ciągu ostatnich 50 lat?
- ◆ Plany na przyszłość
- ◆ Ochrona roślin i zwierząt
- ◆ Polowania na zwierzęta – jakie gatunki
- ◆ FSC

Podsumowanie

B/NA 39. Zapiszcie, co powiedział właściciel wraz z waszymi obserwacjami i wnioskami (max. 300 słów).

Fakty: Co to jest FSC? FSC to nazwa międzynarodowego projektu, którego celem jest wprowadzenie ekologicznych standardów do gospodarki leśnej.

Zarządzanie lasem powinno mieć na celu ochronę zwierząt i roślin z uwzględnieniem aspektów ekonomicznych i potrzeb rekreacyjnych ludzi.

Powietrze w lesie

Każdy korzysta z powietrza. Czyste powietrze jest potrzebne roślinom i zwierzętom, a także ludziom. Razem z powietrzem przenoszone są często zanieczyszczenia, które szkodzą glebie i wodzie oraz organizmom żywym.

Waszym następnym zadaniem jest zbadanie powietrza w badanym lesie.

test pH

Zanieczyszczenia często przedostają się z powietrza do wody i gleby. Niektóre z nich prowadzą do zakwaszenia gleby, czego wskaźnikiem jest jej pH.

40. Wykopcie otwór w ziemi i pobierzcie dwie próbki: jedną próbkę z głębokości 10 cm, a drugą z głębokości 30 cm. Nie należy dotykać próbek palcami.

- a. Jakie jest pH na głębokości 10 cm? pH _____
 b. Jakie jest pH na głębokości 30 cm? pH _____

Z jakiego lasu pobraliście próbki?

- las liściasty
 las mieszany
 las iglasty

Pierwotek (*Pleurococcus vulgaris*)

Na pniach drzew rosnących na terenach zanieczyszczonych występuje często pierwotek, który wygląda jak zielony nalot.

41. Czy pierwotek występuje na badanym obszarze? Sprawdźcie również czy występuje na drzewach liściastych w pobliżu szkoły. Obejrzyjcie pień od ziemi do wysokości piersi.

Obejrzyjcie pień i oceńcie rozmieszczenie pierwotka. Widać:

- tylko pień
 prawie tylko pień
 pół na pół pień i pierwotek
 prawie tylko pierwotek
 tylko pierwotek

Fakty: Pierwotek

Pierwotek jest glonem - Zielenicą i pobiera składniki pokarmowe bezpośrednio powietrza.

Lubi azot, który pochodzi ze spalin samochodowych, przemysłu i ogrzewania.

Zanieczyszczenia powietrza

NA 42. Spójrzcie na mapę. Spróbujcie ustalić, z jakiego kierunku najczęściej wieje wiatr. Zaznaczcie na mapie źródła zanieczyszczeń, które znajdują się bliżej niż 5 km od badanego lasu.

- ◆ Miasta liczące więcej niż 10.000 mieszkańców
- ◆ Lotnisko
- ◆ Ruchliwe drogi
- ◆ Zakłady przemysłowe zanieczyszczające powietrze
- ◆ Inne, jakie? _____

Transport

B/NA 43. Transport samochodowy i lotniczy jest źródłem emisji gazów zanieczyszczających powietrze. Coraz więcej towarów transportuje się samochodami. Co możemy zrobić, żeby ograniczyć ten rodzaj transportu? Zapytaj 15 dorosłych osób i zapisz wyniki:

- Poprawa transportu publicznego. Tak uważa _____ osób
- Lepsza informacja o zanieczyszczeniach. Tak uważa _____ osób
- Zwiększenie kosztów transportu przez podniesienie podatków. Tak uważa _____ osób
- Inne. Tak uważa _____ osób

Zapisać ich komentarze:

Podsumowanie

B/NA 44. Napiszcie podsumowanie (max 300 słów) dotyczące powietrza w lesie i narysujcie wykres przedstawiający wyniki ankiety.

Historia lasu**Trochę historii**

Dawniej, w lasach było wiele gospodarstw rolnych. Las zapewniał ludziom budulec, żywność i opał. W niektórych rejonach kraju w lasach były zabudowania, które wykorzystywano do wypasu zwierząt latem. Waszym zadaniem jest określenie, w jaki sposób ludzie korzystali z okolicznego lasu w przeszłości.

Pojęcia kluczowe

- ◆ fundamenty budynków
- ◆ opuszczony dom
- ◆ letnie zabudowania
- ◆ kopce kamieni
- ◆ ogrodzenia
- ◆ węgiel drzewny
- ◆ kamienne mury
- ◆ stare drzewa owocowe w lesie

Obejrzyjcie pozostałości w lesie

Użyjcie kluczowych pojęć z zadania 1 opisującego las. Uwzględnijcie również wydarzenia historyczne. Przejdźcie przez las ponownie i poszukajcie śladów ludzkiej działalności w przeszłości. Wykorzystajcie podane wyżej pojęcia kluczowe.

NA 45. Możemy zauważyć:

Po powrocie

Zapytajcie starszych ludzi

46. Porozmawiajcie ze starszymi albo z osobami interesującymi się historią tego terenu o tym, jak ten las kiedyś wyglądał. Jak był użytkowany? Zapytajcie, czy znają opowieści o postaciach realnych bądź legendarnych z przeszłości.

Podsumowanie

B/NA 47. Napiszcie podsumowanie tego, o czym opowiadał rozmówca w połączeniu z własnymi obserwacjami. (max. 300 słów)

Fakty: Węgiel drzewny

Wypalanie drewna w stosach było tradycyjną metodą produkcji smoły drzewnej i węgla drzewnego. Produkty te otrzymywano przez podgrzewanie drewna do ok 400°C bez dostępu powietrza (bez płomieni).

Stosy kamieni w lesie wskazują, że teren ten mógł wcześniej być polem uprawnym lub łąką. Rolnicy usuwali kamienie z ziemi układając je w kopcach.

Ptaki w lesie

To, jakie ptaki można znaleźć w lesie, zależy od jego rodzaju. Wiek lasu i rodzaj drzew ma wpływ na to, jakie ptaki w nim żyją. To zadanie pomoże wam zbadać, jakie ptaki żyją w „waszym” lesie i sprawdzić jak to się zmienia z biegiem czasu.

Obserwacja ptaków

Zabierzcie lornetki i poradniki o ptakach. Spróbujcie znaleźć dogodne miejsce do obserwacji. Słuchajcie i rozglądajcie się w ciszy.

B/NA 48. Ile różnych gatunków ptaków możecie zobaczyć lub usłyszeć?

_____gatunków.

B/NA 49. Spróbujcie je nazwać. Wpiszcie najpierw nazwę tego najbardziej powszechnego a następnie pozostałe:

Po powrocie

Porozmawiajcie ze specjalistą

NA 50. Czy nie zauważyliście jakichś ptaków? Czy w innych porach roku są w lesie inne gatunki ptaków? Skontaktujcie się z ornitologiem lub z osobami zajmującymi się ochroną przyrody. Zapytajcie ich o to, jakie ptaki żyją w „waszym” lesie:

Kontynuujcie badania

51. Wybierzcie jeden gatunek, który widzieliście lub taki, o którym wiecie, że żyje w „waszym” lesie. Znajdźcie jak najwięcej informacji o nim. Czy odlatuje zimą? Jak wygląda jego gniazdo? Czym się żywi?

Podsumowanie

52. Podsumujcie zebrane informacje o ptaku przez napisanie opowieści lub wykonanie rysunku. Opowieść powinna przedstawić rok życia ptaka w „waszym” lesie.

Grupa dziennikarzy

Ważne jest, aby dokumentować wasze działania. Powinniście zebrać informacje o pracy wykonanej przez całą klasę i napisać o tym artykuł dla innych. Ten artykuł będzie przypominał wam o działaniach waszej klasy oraz będzie dobrym sposobem edukacji innych.

Dokumentacja w terenie

53. Obejdźcie wszystkie stanowiska zapisując, co robi każda grupa. Czy któraś z grup znalazła coś szczególnego? Pozwólcie każdej grupie pokazać to i opowiedzieć. Jeżeli macie aparat fotograficzny, zróbcie zdjęcia.

Po powrocie

Napiszcie artykuł

Zbierzcie materiały z wszystkich grup i zapytajcie ich o wnioski z obserwacji. Napiszcie artykuł o pracy całej klasy. W artykule powinny być: uzasadnienie badań, opis badań i ich lokalizacja oraz przedstawienie i omówienie wyników.

W końcowej części artykułu powinny być zalecenia jak prowadzić gospodarkę leśną i sugestie jak powinniśmy się w lesie zachowywać, aby zachować jego bioróżnorodność.

Możecie wysłać ten artykuł właścicielowi lasu i do gazety lokalnej. Powinniście umieścić go w gazetce szkolnej i na stronie internetowej szkoły.

B/NA 54. Wyślijcie ten artykuł również do krajowego koordynatora.

Raport

55. Zbierzcie i wyślijcie informacje, które powinny być przekazane koordynatorowi krajowemu.

Obserwator Przyrody jest programem koordynowanym przez
Polski Klub Ekologiczny,
Okręg Wschodniopomorski
wspieranym przez **WWF Szwecja**
przy pomocy organizacji **SIDA**.
Projekt i skład kwestionariusza:
Stowarzyszenie Ecodefense!-Kaliningrad
Tłumaczenie i adaptacja: Grażyna Wolniakowska